

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ. — Ձախարմահալի հայ ժողովրդական բանագիտութիւնը. Վիեննա, Միւ. Տպարան 1923, էջ 81. զիծ ֆր. 3:

Այս պատուական հատորիկը կարդալէ վերջ՝ ընթերցողը պիտի փափագի շնորհաւորել անոր հեղինակը, որ այնքան խնամքով ու մանրակրկիտ կերպով հետազոտեր և ուսումնասիրեր է՝ բուն իսկ տեղւոյն վրայ՝ հայ զաւառի մը տոհմային կենցաղը, սովորութիւններն և անգիր աւանդութիւնները. նաև անոր պատմական, ազգագրական տեղեկութիւններն ու ծանօթութիւնները, զորս կը հրատարակենք ժամանակէ մ'ի վեր բազմի՛ էջերուն մէջ Պ. Երեմեան երկու կարևոր և օգտաշատ ծառայութիւններ է որ կը մատուցանէ մեր ազգին իր այդ երկասիրութեամբ, իսկ կը փրկէ միանգամ ընդ միշտ ժամանակի անողոք ճիւղաններէն՝ հայ ազգագրական կեանքի թանկագին նշխարները, որոնք ստուգիւ ժողովուրդի մը հարստութիւնը, գրականութեան մը գանձը կը կազմեն, և անոնք իր ընթերցող ազգակիցներուն կը պատճառէ օգտակար և հաճելի ժամանց մը, վասն զի տեղեակ կ'ընէ հայութեան մէկ բեկորին և անոր միջավայրին բնախօսական և հոգեբանական ազդեցութեանը:

Գիրքը կը բաղկանայ 18 զխակարգութիւններէ. 1. Ակիւնեանի Յառաջարանէն վերջ՝ հեղինակը հակիրճ ներածութենէ մը ներս կը հրաւիրէ ընթերցողը, ու զայն կը հետաքրքրէ նիւթին կարեւորութեամբ: Իւրեք ան և երբ նկատի առնուի ուս կէտը, որ հեղինակը իր ուսումնասիրութիւնն ու հաւաքումը անձամբ ու շատ մօտէն կատարած է. Մենք չլիցիկեր, կ'ըսէ, Չահրմահալի յորդ հայաբնակ գիւղերը, — Դէյլի, Մամուսան, Լիվստան, Ներքին-Քոնարք, Մոչիգան, Շահրույաղ, Սիւստան, Աղբույաղ, Մամուրա, Հաջիարաղ, Սիւրա,

Անմարտաղ, բացի Բալթիլուից, — և հաւաքեցիք այն ամէնը, ինչ որ պտտում էր շահի աշիկներէ, հարսներէ և պատասխանեցիք թրաններուն: Դրանք մեծամասնութեամբ մանկական, սիրային, խորամանկ, սգոյ, երգիական, տօնական, կրօնական պարզ ու անարուեստ բանաստեղծութիւններ, աղբիւրներ, մանկական խաղեր, այլ և հնչարներ, հաներայիներ, առածներ, օրհնանքներ, երգումներ ու սնտուկապաշտութիւններ են, որոնց մէջ գերազանցօրէն երևան է գայիս գիւղացիների սիրտն ու հոգին, այսինքն երանց զգացումներն ու մաքրիւր, իդէալներն ու ձգտումները, կրօնական ու բարոյական հայեացքները, հասարակական ու սովորութիւնները, երես ու կացը, վարք ու բարքը: Առկին. բանաւոր գրականութեան այդ տեսակների մէջ անգրագիտութեամբ է գիւղացիների անցեալ ու ներկայ տրտալին ու ներքին կեանքը, որի մասին պատմութեան մէջ ոչինչ չկայ յիշատակ:

Պ. Երեմեան կը սկսի յետոյ մի առ մի ընթերցողին ներկայացնել իր կոկիկ աշխատութիւնը հետեւեալ գլուխներով. — 1. Մանկական երգեր. — 2. Սիրային. — 3. Հարսանեկան երգեր. — 4. Սգոյ երգեր. — 5. Երգիծական. — 6. Տօնական երգեր. — 7. Կրօնական երգեր. — 8. Աղբիւրներ. — 9. Քաղի երգեր. — 10. Մանկական խաղեր ու երգեր. — 11. Հէքեաթներ. — 12. Հանելուկներ. — 13. Առածներ և ասացուածներ. — 14. Օրհնանքներ. — 15. Անէծքներ և հայհոյանքներ. — 16. Երգումներ. — 17. Սպանդարներ. — 18. Սնտուկապաշտութիւններ և Նախապաշտութիւններ: Հեղինակը մէն մի գլուխի մէջ խնամքով կը զետեղէ իր հաւաքումները, տալով միանգամայն իւրաքանչիւրին վրայ համառոտ ծանօթութիւններ:

Շնորհաւորելի է Պ. Երեմեան իր եռանդուն ազգասիրութեան համար, որով նա խանձախնդիր մեր ազգային հնաւանդ նշխարներու պահպանումին՝ կը նուիրէ ինքզինքը այդպիսի անգիր տոհմիկ սովորութիւններ և անհատութիւններ արձանա-

ցնելու ի նպաստ մեր մատենագրութեան, և այդու՝ անկորուստ պահել զաւտոի հայ մտքի, հայ սրտի և հայ կենցաղի արտագրութիւնները:

Հ. Ղ. Տ.

ԱՅԼԵԻԱՅԻՔ

ՏԽՈՒՏԱՌԷՆ ՄՈՌՅՈՒՄԵ ԷՋ ՄԸ

Այս վերջին տարիներ, յոգնած և առջացած տարիքիս պատճառաւ տպարանական գործերէ իսպառ մեկուսացած ըլլալովս, որուն յիտուն տարիներ, տեղական ամէն լեզուով և արուեստին ամէն ճիւղերուն մէջ շարունակ աշխատած եմ, մասնաւոր հետաքրքրութիւն մ'ունեցայ գիտնալու համար, թէ ինչու հայ տառերով տպագրուած ու է հարազատ թարգմանութիւն մը, նոյն ընագրին գրեթէ կրկին ծաւալը կ'ունենայ և շատ աւելի սուղ կ'արժէ մեզի:

Իրաւ է թէ նիւթին երևոյթէն կամ մեր առացուածքէն զատելով՝ թերես ումանց համար կարեւորութենէ զուրկ տարբերութիւն մը համարուի այն: Սակայն իրական մը և գործնականին մէջ այնպէս չըլլալով՝ շատ ուշագրաւ է նաև անոր տարբերութիւնը և մեծապէս կը փնտէ մեր զրական համեստ ծաւալումին, երբ մասնաւոր մեր մտաւորականներէ շատեր հետո են տակաւին նիւթապէս նախանձելի վիճակ մ'ունենալէ, և մեկենասներ կամ հրատարակչական ընկերութիւններ ալ գոյութիւն չունենալով՝ մի միայն այդ տպագրական ծախուց ահարկող երևոյթէն խտչելով՝ խիստ շատեր կը խուսափին և ձեռնթափ կը մնան իրենց բեղուն մտքի գոհար արտադրութիւնները լոյս աշխարհ բերելու:

Ես յաճախ դիտած ու փորձած եմ, թէ ամենէն ինամով տպագրուած հայերէն օրաթերթ մը, իր ամբողջ պարունակութեամբ կարդալով, եթէ մէկ ժամէն կ'աւարտի, սի և նոյն ծաւալով և միևնոյն

յունիս տառերով տպագրուած ֆրանսերէն կամ անկլիարէն օրաթերթ մը անշուշտ երկու երեք ժամէն, իսկ յունարէնը և թրքերէնը չորս կամ հինգ ժամէն հազիւ կ'աւարտի և աւելի շատ հիւթ և նիւթ կը պարունակեն իրենց մէջ:

Կը կարծեմ թէ սխալած չեմ այդ մասին, քանի որ փորձերն ալ ինքնին կ'ապացուցանեն զայն: Ներկայիս չի պիտի ուզեմ անշուշտ տպագրութեան գիւտին պատմութիւնը և անոր մատուցած օգտակարութիւնը կրկնելով՝ ընթերցողները ձանձրացնել, բայց եթէ անգամ մը միայն 18դ դարու կիսուն կատարուած գործողութիւններուն վրայ ակնարկ մը շրջենք, հոն պիտի տեսնենք որ մեր նախնիք և ողբացեալ արուեստակիցներէ շատեր, այնքան մեծ զարգացում և արուեստագիտական մեր վայելած դիւրութիւնները չունենալով հանդերձ՝ ողի ի բոլին և հեւատանջ աշխատանքով՝ հայ տառերը, կարելի եղածին չափ, իրենց նախնական կոշտ վիճակէն դուրս հանելով՝ մեծ մասամբ յաջողած են պէտք եղած նրբութիւնները տպու, նորեր և բազմատեսակ զարդազերհնարելու, և մինչև իսկ մեր ցոյց տալ առաջադրած ազգաբազան թերութիւններուն մասամբ առաջըք առնելու համար փակագիրներ և ծոցաշարիներ ալ աւելցնելու անոնց, իայց այդ թուականէն ետքը կարծես սառ մեռելութիւն մը յաջորդեց անոր, և մենք արդիական տպագրիչներս չհետաքրքրուեցանք ընաւ գէթ պզտիկ նշանախնց մ'իսկ աւելցնելու անոնց վրայ, կամ աւելի ճիշդն ըսելով՝ արդէն եղածէն լիօրէն բաւականացած, միմիայն երեքնա ներու արագաշարժութեանէն և տառերու առատութեանէն օգտուելով՝ ջանացին պարզ խանութպանութեան մը վերածել զայն, մանաւանդ անանկ ժամանակի մը մէջ՝ ուր այդ արուեստը՝ մտաւորականութեան հետ համընթաց՝ օր ըստ օրէ նոր փոփոխութիւններ կրելով հսկայաքայլ կը յառաջդիրմէ ամենուրեք, իսկ զալով մեր թրքաբանայ յարգելի գրածուիչ բարեկամներուն, թող ներուի մեզ ըսել, որ անոնք